

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ АКЦІОПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ДОСЯГНЕНЬ ОСОБИСТОСТІ

Гуляс Інеса Антонівна¹

¹Доктор психологічних наук, доцент кафедри психології, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3481-1277>

Researcher ID: D-9155-2016

UDC: 159.943.8

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню чинників аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості та виявленню гендерних відмінностей означеного феномена. За результатами факторного аналізу встановлено детермінантні особливості аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду ранньої дорослості жіночої статі, представлені наступними інтегральними психологічними характеристиками – 10-ма факторами: диспозиція самоефективності, диспозиція перфекціонізму, атрибуція відповідальності, долання перешкод, використання непродуктивних копінгів, «марні намагання», поєднання андрогінності з фемінністю, добродійність, прагнення до успіху, відсутність адекватної психовікової оцінки. Натомість представників чоловічої статі ранньої дорослості вирізняють такі інтегральні психологічні характеристики – 10 факторів: риси чоловічого гендеру у досягненні успіху, долання перешкод, безпорадність, відсутність екстернально регульованого перфекціонізму, неуспіх, несамостійність як відсутність результату, розуміння ситуації, винагорода за досягнуте, двоїстість екстернально регульованого перфекціонізму, афективно-конативний комплекс. Виявлено гендерно зумовлені відмінності між чинниками аксіопсихологічного проектування в ранній дорослості: у жінок цей процес спонукається диспозицією самоефективності і перфекціоністськими настановами, а в чоловіків – рисами маскулітності й прагненням до подолання перешкод.

Ключові слова: гендер, аксіопсихологічне проектування, життєве досягнення, особистість, факторний аналіз.

Постановка проблеми. Сучасна епоха тотального панування цифрових технологій, строгої алгоритмізації виробничих процесів і ритуалізації соціальних практик поєднується з хаотичними дисипативними процесами в різних сферах економічного, соціально-політичного і культурно-мистецького життя, які важко піддаються науковому прогнозуванню чи впорядкуванню із суто утилітарною метою. Люди лякаються появи «чорного лебедя», який може зруйнувати передбачення свого майбутнього, тоді як раніше настання певної події багатократно підтверджувалося (Hulyas, 2020; Karpenko, & Hulyas, 2020 : 44).

В умовах дії дихотомій упорядкування – розсі-

ювання, організації – хаотизації, алгоритмізації – спонтанного вияву, формування – саморозвитку тощо зростає роль аксіопсихологічного проектування життєздійснення особистості, що має на меті творчо синтезувати різнобічно спрямовані вектори континууму «детермінація – самодетермінація» (Hulyas, 2020; Karpenko, & Hulyas, 2020 : 44).

Відтак проблема аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості є актуальною в теоретико-методологічному й прикладному сенсах, оскільки відображає значущі потреби сьогодення, враховує економічний, морально-етичний, інтелектуальний і духовний аспекти самотворення особистості. Об-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Inesa Hulyas

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

рана для дослідження тема має міждисциплінарну, наукову, культурно-освітню, гуманітарну та соціальну вагомість, сприяє з'ясуванню тенденцій та закономірностей аксіопсихологічного проектування і виробленню адекватних стратегій імплементації життєвих досягнень особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на те, що проблема аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості як така досі не ставала спеціальним предметом психологічних досліджень в українській психології, є «молодою», і відповідно, не має належного теоретико-методологічного й емпіричного обґрунтування. Натомість у вітчизняній психології реалізовано низку досліджень, дотичних до аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості. Зокрема, Я. Васильєв (Vasil'yev, 2007) запропонував новий підхід до вивчення особистості крізь призму її цільової спрямованості як орієнтації на майбутнє, що проявляється у футурреальній функції психічної діяльності. Г. Гандзілевська (Handzilevs'ka, 2018) презентувала комплексне дослідження життєвого сценарію як соціально-психологічного феномена через психолого-акмеологічний дискурс. З. Карпенко (Karpenko, 2018) обґрунтувала авторську концепцію предмета і методу аксіологічної психології особистості згідно з принципом інтегральної суб'єктності, здійснила аксіопсихологічну реінтерпретацію культурно-відповідних, психодинамічних, феноменологічних і психотерапевтичних аспектів аксіологічного персоногенезу. Г. Радчук (Radchuk, 2011) розробила функціонально-динамічну модель аксіогенезу особистості; виокремила смислове переживання як екзистенційно-феноменологічне підґрунтя професійно-особистісного аксіогенезу в освітньому середовищі ЗВО. О. Климишин (Klymyshyn, 2010) реалізувала християнсько-орієнтований підхід до проблеми розвитку духовності особистості; концептуалізувала бачення людини як цілісної комплементарної єдності тіла-душі-духа; експлікувала екзистенційно-мотиваційний контекст релігійної віри як телеологічного ядра психології духовного розвитку особистості. В. Климчук (Klymchuk, 2015) вибудував проект соціальної психології мотивації. На основі отриманих результатів ем-

піричних досліджень автор описав структуру мотиваційного дискурсу, навів його кількісні та якісні характеристики, обґрунтував практики життєконструювання. М. Семиліт (Semylit, 2019) висвітлив проблему проектування життєвого шляху в контексті соціально значущої прогнозувальної діяльності, новітніх особистісно-орієнтованих психотерапевтичних практик. Т. Титаренко (Tytarenko, 2003) описала просторово-часові виміри життєвого світу особистості, відмінності між «чоловічими» й «жіночими» світами, гармонійними та дисгармонійними; запропонувала шляхи втечі з тенет повсякденності, можливості здійснення відповідальних життєвих виборів. А.А. Фурман (Furman, 2017) обґрунтував смисложиттєву сферу особистості як системну організацію свідомої життєвої активності; детально розглянув особистісні смислоформи, які визначають спосіб реалізації суб'єктом життєдіяльності свого покликання й упорядковують вітакультурний простір самоздійснення.

Поняття «аксіопсихологічне проектування життєздійснення особистості» ми визначаємо як двоєдиний синергійний процес ціннісно-цільового випередження (антиципації) бажаних для певної особи станів і статусів (досягнень) та їх суб'єктноресурсного забезпечення відповідними компетентностями, релевантними щодо конкретних життєвих ситуацій (Hulyas, 2020 : 141).

Таке бачення проектування дає змогу з'єднати триангуляційною дугою темпорально-телеологічний і каузально-суб'єктний (топічний) аспекти цілісного процесу життєздійснення особистості. Перший аспект репрезентує свободу волі як іманентно притаманну властивість homo sapiens більш чи менш самостійно визначати свої життєві пріоритети (ціннісно-сміслова сфера), другий – представляє біологічно зумовлені та набуті в ході соціалізації (в тому числі завдяки навчанню, вихованню, освіті загалом) знання, уміння, навички втілювати особистісні вибори як результати ціннісного самовизначення (від розв'язання ситуативних задач на їхній смисл до ухвалення доленосних рішень щодо подальшої траєкторії особистого руху-поступу) в життєздатні проекти. Без цієї комплементарної пари «хочу» і «можу», термінального й інструментального не може синтезуватися фінальний продукт цієї синергії – «я ста-

ну» чи «відбудуся» (якщо, звісно, захочу й організуюся, внутрішньо зберуся). Відтак, перший аспект аксіопсихологічне проектування підлягає принципу нелінійного телеологічного детермінізму (адже «котел» неусвідомлених інтенцій рано чи пізно винесе на поверхню свідомості так чи інакше зрозумілий особистий інтерес, раціоналізований намір, обґрунтоване духовне прагнення тощо), а другий аспект – принципу холархічного детермінізму (від «холізм» – цілісність й «ієрархія» – підпорядкування, субординація), якому і підлягає феномен аксіопсихологічного проектування життєздійснення особистості (Hulyas, 2020; Karpenko, & Hulyas, 2020 : 44–45).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на солідний доробок учених у царині життєвого проектування, існує все ж порівняно невелика кількість праць, які охоплювали б цілісну картину феномену проектування життєвих досягнень особистості представників різних вікових категорій, статей (гендерів), професій. У цьому зв'язку **метою** статті є: дослідити чинники аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості та виявити гендерні відмінності означеного феномена.

Наукове обґрунтування методології проведення дослідження. Методологічну основу пропонованого дослідження склали: ідея суб'єктності людини; принцип детермінізму – лінійний і телеологічний; механізми самоорганізації у світобудові; системний підхід і системна детермінація; самодетермінація і автономія особистості; вітакультурна методологія; аксіопсихологія особистості.

У роботі використано низку методів дослідження, зокрема, *теоретичних*: методи концептуально-порівняльного аналізу (теоретичний аналіз і синтез положень монографічної літератури, систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних, абстрагування); структурний метод інтерпретації); *емпіричних*: тестування – вербальне та проєктивне, бесіда, спостереження, анкетування у форматі констатувального експерименту, біографічний метод. Дослідження структури аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості здійснювали за допомогою психологічного інструментарію, поділеного на блоки: ціннісно-цільовий – представлено методиками: «Методика дослі-

дження цільової спрямованості особистості» Я. Васильєва, «Пакет оцінки особистісних прагнень» Р. Еммонса; мотиваційно-смысловий – «Каузометрія» Є. Головахи, О. Кроніка, «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнова; рефлексивно-феноменологічний – тест «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер, «Полівимірна шкала перфекціонізму» П. Гевітта і Г. Флетта, методика «Дослідження маскулітності-фемінності особистості» С. Бем; регулятивно-поведінковий – опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанової, Є. Коноз, «Опитувальник самоєфективності» І. Брунової-Калісецької, «Діагностика мотивації досягнення» А. Меграбіана; афективно-вітальний – «Оксфордський опитувальник щастя» М. Аргайла; *математико-статистичних*: факторний аналіз за стандартними процедурами. Статистичну обробку емпіричних даних здійснено на базі стандартизованих пакетів комп'ютерних програм IBM SPSS Statistics 22.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як слушно зауважує Т. Титаренко (Tytarenko, 2009 : 176), стаття є однією з основних категорій психології особистості. Але і нині, зазначає дослідниця, у переважній більшості психологічних книжок про статю не згадують, говорячи про усередненого індивіда, хоча це такий же нонсенс, як і міркування про людину без расової належності, людину поза віком чи людину без індивідуального обличчя. Не усвідомивши власну статеву належність, не пройшовши шлях статевої ідентифікації, індивід не перетворюється на особистість. Саме зі ставлення до власної статі починається справжній розвиток самосвідомості в дитинстві.

У науковій психологічній літературі наявний масив досліджень, присвячених вивченню проблем статі, зокрема: у медико-біологічному напрямку акцентовано увагу на особливостях процесу набуття статевої зрілості та фізичного росту, що відбувається у цей період (Кон, 2004; Кон, 1981); психологічний – сфокусовано на вивченні передумов формування психології статі і гендерної проблематики (Mokhova, 2016), статевої диференціації, гендерної ідентичності (Bendas, 2006; П'ін, 2010 та ін.); професійної ідентичності

(Anishchenko, 2006), самоактуалізації у професії, гендерної специфіки молоді (Sukhareva, 2006); гендерної специфіки лідерства (Bendas, 2000; Petrushikhina, 2003; Fomicheva, 2007); у соціально-психологічному – розкрито аспекти статевої соціалізації (Kocharyan, 1996), проаналізовано значення настановлень, соціальних цінностей, соціальних уявлень у цьому процесі, а також питання стосунків між особами однієї та різної статей (Novorun, & Kikinezhdi, 2004; Favorova, 2016 та ін.); жіночого лідерства (Gatina, 2005; гендерної лінгвістики (Bumagin, 2004).

З огляду на аналіз наукових досліджень, зазначено, що існують різночитання у плані психологічних статевих відмінностей і розуміння понять «стать» і «гендер». Вважається, що зі статтю пов'язані лише фізіологічні відмінності, натомість із гендером – психологічні, соціальні й культурні.

Розрізнення термінів «стать» і «гендер» було введено в науковий обіг психологом Р. Столлером і ендокринологом Дж. Мані, які наприкінці 60-х років ХХ століття почали використовувати поняття «гендер» у новому, не граматичному сенсі задля розрізнення маскулінності та фемінінності як соціокультурних характеристик чоловічого і жіночого (Tytarenko, 2009 : 176).

Гендер є водночас уявленням про інших і про самих себе. Він виникає як продукт соціальних технологій, а саме практик буденного життя і таких технологій, як, наприклад, засоби масової комунікації, мода, кінематограф. За допомогою наслідування культурних норм людина засвоює ролі «справжньої жінки» і «справжнього чоловіка» (Tytarenko, 2009 : 176).

Наприкінці 70-х років минулого століття термін «стать» стали використовувати лише щодо біологічної мужності та жіночості, а концептом «гендер» – маркувати культурні очікування маскулінності чи фемінінності. Гендер краще передавав соціальні, психологічні і культурні аспекти людських рис, норм, стереотипів, ролі, які вважають типовими і бажаними для тих, кого суспільство визначає як жінок і чоловіків (Tytarenko, 2009 : 176).

На думку І. Кона (Kon, 2004), стать є сукупністю полярних (контрастних) генеративних і пов'язаних із ними ознак, а гендер – у широкому розумінні, психічними чи поведінковими якостями, що асоціюються з

маскулінністю чи фемінінністю і відрізняють чоловіків від жінок, у вузькому – соціальна стать, тобто, соціально детерміновані ролі, ідентичності та сфери діяльності чоловіків і жінок, які залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства.

У своїй праці «Стать і гендер» Є. Ільїн (Il'in, 2010) доводить, що ані біологічні, ані соціальні аспекти статі не можуть розглядатися ізольовано один від одного. На переконання вченого, це викривлює реальні спільні риси і відмінності між статями.

Продовжуючи попередній контекст, Т. Говорун і О. Кікінежді (Novorun, & Kikinezhdi, 2003) вважають, що стать і гендер є гранями, аспектами людської особистості, а не абсолютно самостійними речами, вони взаємопов'язані і доповнюють одне одного.

Концептуалізації поняття гендеру сприяла і загальнометодологічна атмосфера другої половини ХХ століття з її постнекласичним розумінням наукової раціональності. Саме постнекласична наука акцентує увагу на ролі рефлексії тієї діяльності, у межах якої вивчається людина. Вона звертає особливу увагу не лише на засоби чи операції, характерні для цієї діяльності, але й на ціннісно-цільові структури. Ідеї постструктуралізму та постмодернізму також сприяли підготовці методологічної бази для визнання нового суб'єкта наукового дослідження, який не є універсальним і нібито «об'єктивним» (як правило, чоловік), а є гендерно визначеним – чоловіком або жінкою (Tytarenko, 2009 : 176).

Термін «гендер» визнано за вдалий і обрано для введення у науковий дискурс ще й тому, що він розхитував багатовікові уявлення про механізми відтворення статевої нерівності, реалізації владно-підвладних стосунків, статево-рольову структуру суспільства, головними рисами якої є патріархальність і гетеросексуальність. Означений концепт маркує небіологічні, недемографічні статеві ознаки. Його використовують при визначенні політичних стратегій, правових відносин між людьми залежно від прав і свобод, свободи і відповідальності чоловіка і жінки. Коли йдеться про перетворення у суспільстві й державі, поняття «гендер» є необхідним конструктом. У найбільш широкому розумінні гендер є змодельованою суспільством

системою норм, цінностей і рольових характеристик чоловічої і жіночої поведінки, відповідного стилю життя і світобудови (Тутаренко, 2009 : 176).

З огляду на викладене вище, можна висновувати, що стать і гендер співвідносяться як природа і культура, а поділ на чоловіче і жіноче можна розуміти передусім як культурну конструкцію.

Зауважмо, що у соціально-психологічних дослідженнях психологи наполягають на використанні поняття «гендер» або «психологічна стать», підкреслюючи, що чимало відмінностей між статями мають у своїй основі не так біологічну, як культуральну, соціально зумовлену природу. Гендером позначають соціально-рольову інтерпретацію рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки.

У нашому дослідженні вживаються концепти «стать» і «гендер», зважаючи на загальноприйняті уявлення про те, що формування статевих відмінностей людини здійснюється під впливом соціокультурного середовища в результаті засвоєння особистістю комплексу соціальних цінностей як певних норм, взірців поведінки та зовнішності представників чоловічої і жіночої статей. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають психологічні властивості, моделі поведінки, види діяльності, професії чоловіків і жінок тощо.

Нижче наведено аналіз відмінностей в особливостях аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості опитаних представників різних статей.

За ознакою «стать» вибірку сформували 284 респонденти періоду ранньої дорослості, з яких 94 – чоловічої (56 студентів – майбутніх інженерів і 38 – майбутніх економістів) і 190 – жіночої статей (49 – майбутні інженери, 51 – майбутні економісти та 90 – майбутні педагоги). Зауважмо, що за статтю учасників вибірка є незбалансованою: 190 представниць жіночої і 94 – чоловічої статі, що зумовлено об'єктивними причинами: вибірку майбутніх педагогів утворюють лише дівчата, а майбутніх економістів – переважно останні. Опитувальник С. Бем дозволив установити відповідність біологічної статі певному гендеру.

Інтерпретацію результатів дослідження розпочнемо з психологічного аналізу емпірико-діагностичних

даних, здобутих на групі представників ранньої дорослості жіночої статі.

Можливість застосування факторного аналізу до масиву вибраних показників перевірено за критерієм адекватності вибірки Кайзера-Мейєра-Олкіна (критерій КМО = 0,472) і критерієм сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2 = 5342,097$; $df = 1830$; $p = 0,000$).

Кількість факторів визначали за критерієм «кам'янистого осипу» Р. Кеттєла шляхом вибору методу головних компонент, що в даному випадку дорівнює 21.

З'ясувалося, що фактори 11-21 мають у своєму складі одну-дві змінні з незначними навантаженнями. Тому, з метою оптимізації аналітичного процесу, їх кількість було скорочено до 10-ти (рис. 1), які пояснюють 45,84 % сумарної дисперсії.

Початковий етап факторного аналізу відображено в таблиці 1.

Аналіз власних значень факторів свідчить, що

Таблиця 1.

Власні значення факторів, $n = 190$

Фактори	Власні значення	% дисперсії	Сумарний %
1	4,83	7,93	7,93
2	3,72	6,11	14,04
3	3,31	5,42	19,47
4	2,80	4,59	24,06
5	2,56	4,19	28,26
6	2,51	4,11	32,37
7	2,44	4,01	36,39
8	2,05	3,36	39,75
9	1,90	3,12	42,87
10	1,81	2,96	45,84

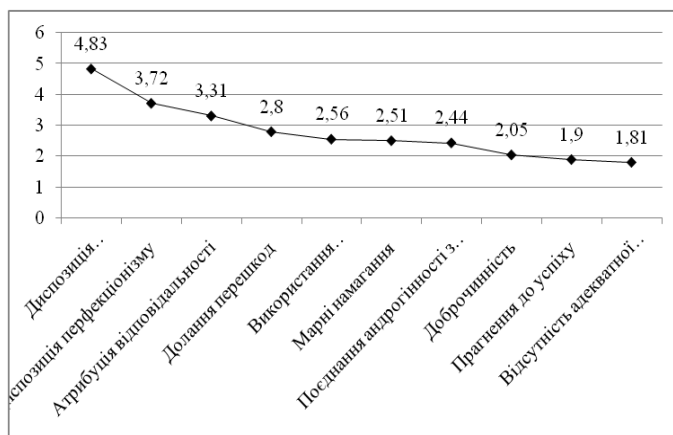

Рис. 1. Власні значення факторів аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень опитаних жіночої статі ($n = 190$)

максимальний вплив у цьому випадку належить фактору першому; дещо менше, проте впливовим також є фактор другий; інші фактори визначено меншими власними значеннями і, відповідно, містять меншу частку загального розсіювання (дисперсії) за вибіркою. Накопичені власні значення свідчать про те, як зростає внесок власних значень факторів мірою збільшення дисперсії.

Після варімакс-обертання отримано факторну структуру аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень досліджуваних жіночої статі (табл. 2).

Фактор 1 (внесок до сумарної дисперсії – 7,93 %) у представників жіночої статі розглядуваного віку визначений такими дескрипторами із позитивними навантаженнями: самоефективність (0,77), саморегуляція (0,60), стратегія (0,59), сценарій (0,59), розв’язання задачі (0,49), маскулінність (0,49), мотивація досягнен-

ня (0,44), а тому отримує назву «**Диспозиція самоефективності**».

У розглядуваному випадку самоефективність досліджуваних представлена як стрижень, що проходить крізь призму саморегуляції і самооцінювання, об’єднуючи когнітивний і поведінковий аспекти самосвідомості. У цьому зв’язку уявлення опитаних про себе, свої можливості і здібності, їхня оцінка об’єктивуються у саморегуляції, в організації власної поведінки і діяльності. А мотивація досягнення успіху є одним із механізмів, що відповідає за формування позитивного сценарію активності і стратегії її здійснення – важливих складників самоефективності.

Фактор 2 (внесок до сумарної дисперсії – 6,11 %) визначають змінні із сильними позитивними навантаженнями: перфекціонізм (0,65), соціально приписаний перфекціонізм (0,58) і помірними протилежними

Таблиця 2.

Факторна структура аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень респондентів ранньої дорослості жіночої статі (n = 190)

Умовна назва фактора	Змінні, що визначають фактор	Факторні навантаження
Фактор 1 «Диспозиція самоефективності»	самоефективність	0,774
	саморегуляція	0,600
	стратегія	0,586
	сценарій	0,586
	розв’язання задачі	0,491
	маскулінність	0,486
	мотивація досягнення	0,445
Фактор 2 «Диспозиція перфекціонізму»	перфекціонізм	0,651
	соціально приписаний перфекціонізм	0,585
	унікнення	-0,459
	перфекціонізм, орієнтований на себе	0,442
Фактор 3 «Атрибуція відповідальності»	інтроєкція	0,576
	внутрішня причина	0,528
	ідентифікація	0,510
	амбівалентність	0,460
	зусилля	0,453
	ймовірність успіху	0,435
	важливість	0,416
Фактор 4 «Долання перешкод»	труднощі	0,554
	ясність	0,462
	саморегуляція	0,404
Фактор 5 «Використання неефективних копінгів»	коефіцієнт суб’єктивної реалізації життя	0,481
	унікнення	0,469
	відволікання	0,411
	психологічний вік	0,400
Фактор 6 «Марні намагання»	самоефективність	-0,414
	саморегуляція	0,377
	зусилля	0,353
Фактор 7 «Поєднання андрогінності з фемінністю»	андрогінність	0,635
	фемінність	0,568
Фактор 8 «Доброчинність»	воля	0,458
	емоції	0,438
	допомога, милосердя	0,372
Фактор 9 «Прагнення до успіху»	мотивація досягнення	0,393
	спілкування	0,376
Фактор 10 «Відсутність адекватної психовікової оцінки»	коефіцієнт суб’єктивної реалізації життя	-0,503
	психологічний вік	-0,457
	здоров’я	0,360

ми – уникнення (-0,46) і перфекціонізм, орієнтований на себе (0,44), тому ідентифікуємо його як «**Диспозиція перфекціонізму**».

Аналітичний огляд змісту компонентів, які ввійшли у фактор, дозволяє висновувати, що респонденти зорієнтовані на перфекціонізм загалом, і на його складові частини зокрема. Вони мають високий рівень домагань, виражену тенденцію постійно ставити перед собою важкодосяжні цілі та готовність докладати максимум зусиль задля їх досягнення, схильні до постійного зростання і вдосконалення. Опитані також переконані, що й інші мають відносно них надзвичайно високі очікування, які потрібно виправдати, щоб заслужити на прийняття, схвалення й уникнути негативної оцінки.

Фактор 3 (внесок до сумарної дисперсії – 5,42 %) об'єднує такі діагностичні показники із сильними позитивними (інтросекція (0,58), внутрішня причина (0,53), ідентифікація (0,51)) і помірними (амбівалентність (0,46), зусилля (0,45), ймовірність успіху (0,43), важливість (0,42)) навантаженнями, які схарактеризуємо й узагальнимо як «**Атрибуція відповідальності**». Звертає на себе увагу поява амбівалентності у структурі фактора 3, що свідчить про деяку невпевненість і, можливо, тривожність дівчат, пов'язану з відстоюванням своєї позиції.

Фактор 4 (внесок до сумарної дисперсії – 4,59 %) утворено трьома змінними із позитивними навантаженнями – труднощі (0,55), ясність (0,46) і саморегуляція (0,40), що й узагальнено в назві «**Долання перешкод**». Досягнення життєвих цілей у представників жіночої статі ранньої дорослості пов'язані з подоланням труднощів. Зауважмо, що в цьому є і позитив, оскільки подолання супроводжується інтенсивними переживаннями самореалізації.

Фактор 5 (внесок до сумарної дисперсії – 4,19 %) володіє компонентами з помірними додатними навантаженнями – коефіцієнт суб'єктивної реалізації життя (0,48), уникнення (0,47), відволікання (0,41) і психологічний вік (0,40), що схарактеризуємо й ідентифікуємо як «**Використання неефективних копінгів**».

Фактор 6 (внесок до сумарної дисперсії – 4,11 %) утворюють дескриптори з помірним негативним – самоефективність (-0,41) і позитивними – саморегуляція (0,38) і зусилля (0,35) навантаження-

ми, тому маркуємо його як «**Марні намагання**». Оскільки самоефективність не гарантує автоматичного оволодіння готовими навичками, уміннями чи стратегіями, а, радше, може розглядатися як основа опанування когнітивними, поведінковими, регулятивними способами створення і виконання необхідних програм дій для управління постійно змінюваними життєвими обставинами; і перебуває на перетині внутрішніх способів самооцінювання, самоставлення, саморегулювання і зовнішніх умов діяльності, то її відсутність у розглядуваному випадку, навіть за наявності певного рівня саморегуляції і зусиль в опитаних, навряд чи забезпечуватиме їм успіх.

За А. Бандурою (Bandura, 1997), такі досліджувані характеризуються нерішучістю, схильністю відступати перед складними завданнями. Вони не можуть мотивувати себе на виконання суб'єктивно непростих задач, послаблюють зусилля чи відмовляються від них, стикнувшись із труднощами. У напружених ситуаціях концентруються на власних недоліках і несприятливих наслідках невдачі. Важко та повільно відновлюють свою самоефективність після неуспіху, оскільки не досить успішну діяльність пояснюють нестачею здібностей, що й зумовлює стреси.

Фактор 7 (внесок до сумарної дисперсії – 4,01 %) поєднує у собі лише два показники з сильними позитивними навантаженнями – андрогінність (0,63) і фемінність (0,57), а тому таку комбінацію назовемо «**Поєднання андрогінності з фемінністю**». Такий «тандем» змінних характеризує молодих дівчат як власне жіночими властивостями – пасивністю, поступливістю, здатністю до емоційного контакту, людинолюбством, прагненням допомагати й опікати, розчуленістю, ніжністю, наївністю, образливістю і кокетством, так і орієнтацією на освоєння традиційно чоловічих ролей, настановлень, взірців поведінки. Саме комбінація андрогінності як породження епохи постмодерну з фемінністю є тим диспозиційно-рольовим міксом, який конструює спосіб досягнення цілей у жінок даного віку.

Фактор 8 (внесок до сумарної дисперсії – 3,36 %) визначають змінні з додатними помірними навантаженнями – воля (0,46), емоції (0,44), допомога, милосердя (0,37), який і назовемо «**Доброчинність**».

Проектуючи власне майбутнє, досліджувані

дівчата стикаються з проблемою волі як у плані її інтенсивності, тобто «сили волі», так і в сенсі ціннісно-мотиваційних перетворень. У контексті останнього воля постає як механізм саморегуляції опитаних у площині співвіднесення і поєднання ними віддалених і ближніх перспектив. Саморегуляція представниць прекрасної статі спрямована на те, щоб «далеке» зробити психологічно близьким, щоб позбавлені безпосередньої спонукальної сили, але необхідні мотиви й цілі ввійшли у психологічне «тепер», стали актуальними та дієвими.

У процесі імплементації свого задуму респондентки переживають те, що з ними відбувається, і через це переживання виявляють своє ставлення до того, що їх оточує, що вони роблять і відчувають. У переживаннях відображається оцінка ними явищ, що стосуються їхнього життя, спонукань до дії, передбачаються наслідки активності. Їм також властиві сильні та непересічні почуття, що стають подіями їхнього внутрішнього життя і пов'язані з інтимною сферою, зокрема духовною. С. Мадді (Maddi, 2005) підкреслює роль емоцій як зворотного зв'язку, що формується мірою накопичення реалізованих людиною дій та ухвалених нею рішень.

І, насамкінець, учинок-милосердя (Bekh, 2006 : 218–219) є вираженням почуттів досліджуваних дівчат, спрямованих на благополуччя іншого. Формами вияву вчинку-милосердя є реальна допомога справою, заступництво, добра порада, співчуття, психологічна підтримка тощо. Нині соціальна ситуація є такою, що соціальний запит на вчинок-милосердя надзвичайно великий, на що варто зважати, обираючи виховні пріоритети.

Фактор 9 (внесок до сумарної дисперсії – 3,12 %) складають два компоненти з помірними додатними навантаженнями – мотивація досягнення (0,39) і спілкування (0,38), а відтак маркуємо його як **«Прагнення до успіху»**.

На переконання вітчизняного дослідника С. Занюка (Zanyuk, 2002 : 170), суб'єктивна цінність і привабливість успіху в певній діяльності є ще одним важливим фактором, який визначає мотивацію досягнення. Мотивація досягнення і поведінка, спрямована на досягнення, значною мірою залежать від сфери діяльності, привабливості останньої та суб'єктивної цінно-

сті успіху в ній.

Таким чином, від того, якого значення опитані надають досягненням у певній сфері, залежить не лише вибір їхніх подальших занять, а й мотивація досягнення у цій сфері (наскільки інтенсивно вони працюватимуть задля досягнення успіху в певній галузі). Поєднання чинників мотивації досягнення зі спілкуванням указує на пріоритетний (тут – комунікативний) спосіб досягнення життєвого успіху в дівчат (у період ранньої дорослості).

Фактор 10 (внесок до сумарної дисперсії – 2,96 %) визначають змінні з сильним і помірним, проте негативними навантаженнями – коефіцієнт суб'єктивної реалізації життя (-0,50), психологічний вік (-0,46) і помірним додатним – здоров'я (0,36), тому ідентифікуємо його як **«Відсутність адекватної психовікової оцінки»**. Оскільки психологічний вік визначається, передусім, часткою реалізованих зв'язків між подіями, він може бути змінений особистістю шляхом реконструкції цих зв'язків – перегляду майбутньої життєвої перспективи та переосмислення ролі минулих подій, їх впливу на сьогодення і майбутнє (Turban, 2018 : 124).

Отже, виявлене у досліджуваних жіночої статі можна пояснити припущенням про те, що вони навряд чи вдоволені подіями й учинками з їхнього минулого, адже в процесі життєдіяльності є тенденція повернення до стереотипних форм діяльності, вироблених у ситуації успіху, і навпаки – уникання проблемних ситуацій, тобто тих, які зафіксовані в досвіді як проблемні; натомість вони високо цінують хороше здоров'я, енергійність і працездатність.

Таким чином, за результатами факторного аналізу встановлено детермінантні особливості аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду ранньої дорослості жіночої статі, представлені наступними інтегральними психологічними характеристиками – 10-ма факторами: диспозиція самоефективності, диспозиція перфекціонізму, атрибуція відповідальності, долання перешкод, використання непродуктивних копінгів, «марні намагання», поєднання андрогінності з фемінністю, доброчинність, прагнення до успіху, відсутність адекватної психовікової оцінки. У факторній структурі ціннісно-

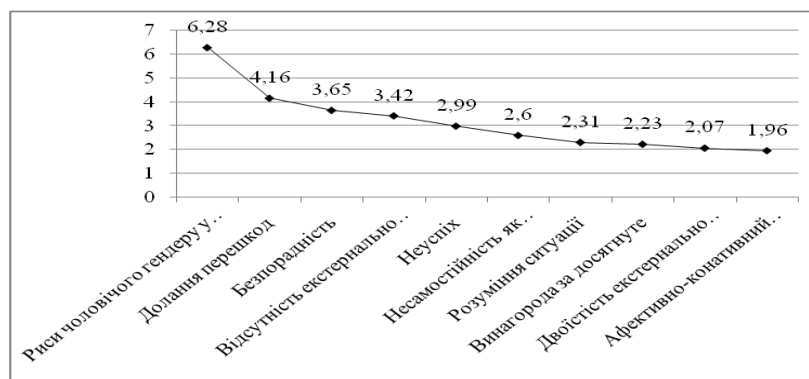

Рис. 2. Власні значення факторів аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень респондентів чоловічої статі ($n = 94$)

го проектування опитаних розглядуваного віку провідними є перші два чинники.

Наступним етапом факторизації масиву емпіричних даних став аналіз факторної моделі аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості представників ранньої дорослості чоловічої статі.

Критерій адекватності вибірки Кайзера-Мейєра-Олкіна (критерій КМО = 0,345) і критерій сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2 = 3514,413$; $df = 1830$; $p = 0,000$) уможливили застосування методу факторного аналізу до вибраних показників.

Для визначення кількості факторів користувалися критерієм «кам'янистого осипу» Р. Кеттела, який потребує побудови графіка власних значень. Аналіз такого графіка засвідчив виокремлення 21 фактора. Задля оптимізації аналітичного процесу, кількість факторів скоротили до 10-ти (рис. 2), які пояснюють 51,97 % сумарної дисперсії.

Початковий етап факторного аналізу відображено в таблиці 3.

Аналізуючи власні значення факторів, можна стверджувати, що у розглядуваному випадку домінантним є перший фактор; дещо поступається йому за силою другий фактор; інші фактори представлено помітно меншими власними значеннями і, відповідно, вони охоплюють меншу частку дисперсії за вибіркою.

Після варімакс-обертання отримано факторну структуру аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень досліджуваних чоловічої статі (табл. 4).

Фактор 1 (внесок до сумарної дисперсії – 10,30 %) сформуvalo чимало характеристик зі статистично значущими, сильними та помірним навантаженнями – переважно додатними: маскулінність (0,73), самоефективність (0,68), соціальне відволікання (0,59), сценарій (0,57), щастя (0,57), стратегія (0,57), перфекціонізм (-0,52), розв'язання задачі (0,49), ідентифіковано як «*Риси чоловічого гендеру у досягненні успіху*».

Як зазначає П. Горностай (Gornostay, 2007 : 123), типово маскулінними якостями є незалежність, активність, раціональність, інтелект, сила (як фізична,

Таблиця 3.

Власні значення факторів, $n = 94$

Фактори	Власні значення	% дисперсії	Сумарний %
1	6,28	10,30	10,30
2	4,16	6,82	17,12
3	3,65	5,98	23,11
4	3,42	5,61	28,72
5	2,99	4,90	33,62
6	2,60	4,27	37,90
7	2,31	3,79	41,69
8	2,23	3,66	45,36
9	2,07	3,39	48,75
10	1,96	3,22	51,97

Таблиця 4.

**Факторна структура аксіопсихологічного проєктування
життєвих досягнень респондентів ранньої дорослості
чоловічої статі (n = 94)**

Умовна назва фактора	Змінні, що визначають фактор	Факторні навантаження
Фактор 1 «Риси чоловічого гендеру у досягненні успіху»	маскуліність	0,728
	самоефективність	0,684
	соціальне відволікання	0,592
	сценарій	0,575
	щастя	0,575
	стратегія	0,571
	перфекціонізм	-0,521
	розв'язання задачі	0,492
Фактор 2 «Долаття перешкод»	зусилля	0,565
	засмучення	0,531
	труднощі	0,503
Фактор 3 «Безпорадність»	саморегуляція	-0,530
	відволікання	0,512
	успішність	0,480
	уникнення	0,466
	програмування	-0,463
Фактор 4 «Відсутність екстернально регульованого перфекціонізму»	соціально приписаний перфекціонізм	-0,529
	емоції	0,493
Фактор 5 «Неуспіх»	успішність	-0,545
	ймовірність успіху	-0,528
Фактор 6 «Несамостійність як відсутність результату»	коефіцієнт суб'єктивної реалізації життя	-0,460
	самостійність	-0,418
Фактор 7 «Розуміння ситуації»	ясність	0,497
Фактор 8 «Винагорода за досягнуте»	оцінка результатів	0,406
	насолода прекрасним	0,390
Фактор 9 «Двоїстість екстернально регульованого перфекціонізму»	соціально приписаний перфекціонізм	0,427
	амбівалентність	0,421
Фактор 10 «Афективно-конативний комплекс»	емоції	0,545
	воля	0,517

так і психологічна, або сила характеру), агресивність, авторитарність, стриманість у емоційних проявах, схильність до ризику, мотивація досягнення.

Отже, для опитаних – представників чоловічої статі – важливо бути компетентними, визнаними, їм потрібно досягнення своїх цілей, результат розв'язання завдання для них є важливішим, аніж система стосунків, які супроводжують процес розв'язання (на відміну від жінок-ровесниць).

Підтверджується гендерний стереотип щодо традиційно чоловічих рис і особливостей соціальної поведінки чоловіка.

Цікавим нюансом є показник «щастя». Оцінювання власного життя у континуумі «щасливий-нешасливий» визначають шляхом усвідомленого ви-

конання індивідом власної життєвої програми, здійснення якої сприймається ним як життєвий успіх. Успіх є досягнутою метою, яка має сенс для особистості. Натомість щастя – це вже задоволення від процесу реалізації успіху. Кожен наступний життєвий успіх являється спонукою, яка трансформує особистість і впливає на її цінності, життєві цілі й способи їх досягнення. Останні можуть доповнюватися, частково видозмінюватися чи змінюватися кардинально. Завершена трансформація впливає на ті події, які особистість вбачатиме для себе успіхом у певний життєвий період. Оцінювання свого життя як щасливого чи нещасливого можливе для особистості за умови діалогічного контакту з інтра- й екстрасуб'єктивними просторами (у вертикальному часовому вимірі). Пос-

тійною є готовність до змін, а ключовими емоціями – подив, інтерес до багатогранності внутрішнього життя і його зовнішніх проявів. Ставлення до життя як до таїни, що цікаво розкривати. Така позиція до життєвого успіху особистості більшою мірою відповідає постнекласичному рівню розвитку психології, з огляду на те, що не все можна передбачити, виміряти, з точністю розрахувати (Тутаренко, Lebedyns'ka, Alikina, N.V. та ін. 2007 : 124).

Привертає увагу виключення (від'ємне значення) перфекціонізму як небажаної диспозиції юнаків у їх прагненні добитися успіху. Натомість дівчата того ж віку високо поцінують цю рису.

Фактор 2 (внесок до сумарної дисперсії – 6,82 %) визначають три змінні із сильними позитивними навантаженнями – зусилля (0,56), засмучення (0,53) і труднощі (0,50), об'єднані назвою «*Долання перешкод*». Фактор 2 уособлює вольовий потенціал досліджуваних юнаків.

В емпіричних дослідженнях (Bityutskaya, 2007; Bityutskaya, 2013) суб'єктивні труднощі визначають як комплексну характеристику ситуації, що включає оцінки ступеня її підконтрольності, зрозумілості, прогнозованості, співмірності можливостей суб'єкта з умовами. Однією з ключових характеристик труднощів ситуації є необхідність високих витрат зусиль і ресурсів, що узгоджується з визначенням стресової ситуації як такої, що ставить високі вимоги до людини, змушуючи її витрачати ресурси на подолання (Leont'yev, 2010 : 41; Lazarus, & Folkman, 1984). На що будуть спрямовані такі зусилля респондентів – зміну ситуації чи свого стану, втечу від ситуації, пошук соціальної підтримки тощо – пов'язано з використанням ними певних способів копінгу.

Фактор 3 (внесок до сумарної дисперсії – 5,98 %) утворюють компоненти із сильними та помірними протилежними знаками навантажень – саморегуляція (-0,53), відволікання (0,51), успішність (0,48), уникнення (0,47) і програмування (-0,46), названий «*Безпорадність*».

Таким чином, опитані демонструють відсутність визначальної характеристики особистості – координатора різномодальних особистісних властивостей, що забезпечують людині життєдіяльність – саморегуля-

ції, і, відповідно, її антиципаційного складника – програмування, що свідчить про невміння і небажання молодих людей продумувати послідовність своїх дій. Досліджувані, радше, діють імпульсивно, вони не можуть самостійно сформулювати програму дій, часто стикаються з неадекватністю отриманих результатів до цілей діяльності, і при цьому не вносять змін у програму діяльності, діють шляхом спроб і помилок, а також використовують непродуктивні копінги – відволікання й уникнення, сподіваючись при цьому на успіх. Співдія суміжних факторів – 1-го і 2-го – може свідчити про певну фрустрованість досягальної мотивації юнаків, що стоїть на заваді продуктивному аксіопсихологічному проектуванню.

Фактор 4 (внесок до сумарної дисперсії – 5,61 %) у своїй структурі містить дві змінні із сильним і помірним протилежними факторними навантаженнями – соціально приписаний перфекціонізм (-0,53) і емоції (0,49), який і маркуємо під назвою «*Відсутність екстернально регульованого перфекціонізму*».

Концепт «соціально приписаний перфекціонізм» П. Гевітт і Г. Флетт (Gracheva, 2006 : 73) визначають як необхідність відповідати соціальним нормам задля отримання прийняття і схвалення. З позицій когнітивного підходу, такий тип перфекціонізму може зумовлювати формування переконань у тому, що інші – нереалістичні у своїх очікуваннях і схильні до негативного оцінювання.

Варто зауважити, що у працях зарубіжних і вітчизняних учених (Varlashkina, & Dementiy, 2010; Cherupna, 2013) соціально приписаний перфекціонізм розглядається як негативний фактор самоактуалізації та соціальної адаптації молоді. Встановлено та виявлено додатні кореляційні зв'язки соціально приписаного перфекціонізму з неприйняттям свого тілесного Я і себе, депривованістю психологічного простору, екстернальним локусом контролю, конформністю, вираженою потребою у схваленні, прокрастинацією, страхом негативної оцінки з боку інших за неможливості бути досконалим, почуттям безнадії, пасивною агресивністю, емоційним дискомфортом, соціальною фобією, депресією й іншими негативними емоційними станами. Можна припустити, що згадані вище маркери і є причинами відсутності соціально приписаного перфекціонізму в

опитаних чоловічої статі.

Фактор 5 (внесок до сумарної дисперсії – 4,90 %) визначають дві змінні із сильними негативними навантаженнями – успішність (-0,54) і ймовірність успіху (-0,53), об'єднані у назві «*Heuslix*». З наповнення цього фактора випливає, що висновок про фрустрацію життєвих перспектив юнаків (фактор 3) отримує додаткову аргументацію.

Отже, наразі респонденти не задоволені «станом справ» щодо реалізації своїх планів і проєктів. Виявлене можна пояснити тим, що молоді люди ще не мають власних професійних (чи інших вагомих) досягнень і отриманих результатів, що пов'язано з відчуттям зростання і розвитку, вірою у власний потенціал і ресурси, можливістю почуватися упевнено. У майбутнє молоді люди також дивляться з песимізмом, оскільки вважають, що досягнення бажаної мети навряд чи можливе. Останнє знаходить своє підтвердження у відсутності самостійності (фактор 6) досліджуваних, що є запорукою успіху.

Фактор 6 (внесок до сумарної дисперсії – 4,27 %) визначають також два компоненти з помірними негативними навантаженнями – коефіцієнт суб'єктивної реалізації життя (-0,46) і самостійність (-0,42), що й відповідно ідентифікуємо назвою «*Несамостійність як відсутність результату*».

Задля здійснення певної діяльності опитані розглядуваної вибірки звертаються по сторонню допомогу, вони не можуть самостійно визначити правильність обраного ними способу дій чи оцінити значущість фактора, що впливає на успішність діяльності, не вміють самі критично проаналізувати отримані результати, а відтак розраховують на допомогу більш компетентних осіб. У такому випадку респондентам розраховувати на хороший результат, мабуть, не варто. Загалом, проаналізовані вище фактори свідчать про «кризу маскулінності» як гендерно-традиційного способу самореалізації в соціумі.

Фактор 7 (внесок до сумарної дисперсії – 3,79 %) визначається за посередництвом показника з помірним додатним навантаженням – «ясність» (0,49), а тому назвемо його «*Розуміння ситуації*».

У реалізації своїх прагнень і планів молоді люди мають чітко оформлені уявлення про те, як досягну-

ти успіху щодо кожного з них, усвідомлюючи при цьому «вартість» останніх і труднощі на шляху до мети.

Фактор 8 (внесок до сумарної дисперсії – 3,66 %) у своїй структурі об'єднує два складові чинники з помірними позитивними навантаженнями – оцінка результатів (0,41) і насолода прекрасним (0,39), що й ідентифікуємо як «*Винагорода за досягнуте*».

За О. Конопкіним (Конопкін, 2011 : 219), важливість функціонального блоку системи саморегуляції «оцінка результатів діяльності» проявляється у тому, що власне досягнення мети можливо лише за умови, що суб'єкт може вносити додаткові корективи у функціональний блок програмування на основі оцінки результатів діяльності. Ба більше, саме оцінка суб'єктом результатів діяльності робить його діяльність не лише цілеспрямованою, але й ціледосяжною. Отже, досліджувані мають винагороду за свої успіхи – насолоду прекрасним, що уможливило її різні формовияви. Незважаючи на позитивну аксіопсихологічну тональність факторів 7 і 8, можна лишень пошкодувати, що їхній внесок у проєктивну спроможність юнаків є дуже незначним.

Фактор 9 (внесок до сумарної дисперсії – 3,39 %) за своїм складом близький до фактора 4 розглядуваної структури і містить два компоненти з помірними позитивними навантаженнями – соціально приписаний перфекціонізм (0,43) і амбівалентність (0,42). Перший з них відрізняється знаком, інший – змістовим відтінком. Тому даний фактор отримує відповідне маркування – «*Двоїстість екстернально регульованого перфекціонізму*».

Респонденти переживають роздвоєність у необхідності відповідати надмірним вимогам навколишніх, що може зумовлюватися як завищеними вимогами з боку суспільства до чоловіків, так і сумнівами останніх у доцільності йти назустріч цим вимогам.

Фактор 10 (внесок до сумарної дисперсії – 3,22 %) утворено двома змінними із сильними позитивними навантаженнями – емоції (0,54) і воля (0,52), що й ідентифікуємо як «*Афективно-конативний комплекс*».

У працях С. Рубінштейна (Rubinshteyn, 2000) воля розглядається як суб'єктна якість особистості, оскільки воляова дія є завжди цілеспрямованою, усвідомле-

ною і передбачає оцінку її результативності. Оскільки вольовий акт є свідомою дією, спрямованою на досягнення мети, то діючий суб'єкт оцінює результат, який зумовила дія, зіставляючи її з метою, на яку вона була спрямована. Суб'єкт констатує його успіх чи невдачу і більш чи менш напружено й емоційно переживає їх як свій успіх чи невдачу (Rubinshteyn, 1999 : 602). Зауважимо, що респонденти не лише констатують свої здобутки, вони також аналізують або приписують їм причини, і відповідно, будують свою подальшу діяльність, ставлять нові цілі.

Таким чином, за результатами факторного аналізу встановлено чинники аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду ранньої дорослості чоловічої статі, представлені такими інтегральними психологічними характеристиками – 10-ма факторами: риси чоловічого гендеру у досягненні успіху, долання перешкод, безпорадність, відсутність екстернально регульованого перфекціонізму, неуспіх, несамостійність як відсутність результату, розуміння ситуації, винагорода за досягнуте, двоїстість екстернально регульованого перфекціонізму, афективно-конативний комплекс. У факторній структурі ціннісного проектування опитаних розглядуваного віку домінують перших два, які й мають найбільший внесок у дисперсію діагностованих показників.

Висновки з даного дослідження. Отже, опитані *жіночої статі*, будуючи свої плани та реалізуючи життєві проекти, опираються на власну самоефективність, підкріплюючи її ще і прагненням до перфекціонізму; роблять висновки щодо причин успішних і неуспішних результатів; розуміють ситуацію і намагаються долати труднощі, використовуючи при цьому неефективні копінги, що зумовлює послаблення самоефективності і, відповідно, намагання у просуванні до мети стають марними; у досягненні успіху допомагають риси жіночого гендеру, що пов'язуються із цінністю «доброчинність»; так чи інакше, респондентки прагнуть до успіху та досягнень, проте наразі не мають відчутних результатів. Натомість досліджувані *чоловічої статі* у досягненні успіху керуються рисами чоловічого гендеру, які й допомагають долати перешкоди; проте відсутність навичок саморегуляції викликає почуття безпорадності; амбівалентність у сприйнятті соціально

приписаного перфекціонізму свідчить про внутрішній конфлікт респондентів-юнаків; тема неуспіху корелює із несамостійністю як відсутністю очікуваного результату; переживання фрустрації життєвих перспектив дещо пом'якшує розуміння ситуації і винагорода за досягнуте, що підтверджує важливість досягнення певних успіхів; афективно-конативний комплекс слугує чинником, що стабілізує суб'єктивне самопочуття і веде до встановлення душевної рівноваги. У результаті проведеного факторного аналізу виявлено гендерно зумовлені відмінності між чинниками аксіопсихологічного проектування в ранній дорослості: у жінок цей процес спонукається диспозицією самоефективності і перфекціоністськими настановами, а в чоловіків – рисами маскуліності й прагненням до подолання перешкод.

Таким чином, життєві досягнення людини, що є реалізацією її «проекту» (життя як проект), відкривають перед нею нові можливості, які набуваються у процесі життєвого самоздійснення, породжують нові «проектні» задуми, підтримувані ціннісно-смысловим змістом простору їх реалізації. *Перспективи* подальших розвідок убачаємо в побудові прикладних моделей і технологій аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості з урахуванням віку, специфіки професійної діяльності, гендерної належності особистості.

References :

- Anishchenko, S.A. (2006). Osobennosti professional'noy i gendernoy identichnosti v starshe podrostkovom i yunosheskom vozraste [Features of professional and gender identity in older adolescence and adolescence]: kand. psikh. nauk: 19.00.13 / Psikhologicheskii institut RAO. Moskva [in Russian].
- Bendas, T.V. (2000). Gendernyye issledovaniya liderstva [Gender Leadership Research]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*, 1, 87–95 [in Russian].
- Bendas, T.V. (2006). Gendernaya psikhologiya [Gender Psychology]: Uchebnoye posobiye. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Bekh, I.D. (2006). Vychovannya osobystosti: Skhodzhennya do dukhovnosti [Education of personality: Ascent to spirituality]: Nauk. vydannya. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
- Bityutskaya, Ye.V. (2007). Kognitivnoye otsenivaniye i strategii sovladaniya v trudnykh zhiznennykh situatsiyakh [Cognitive assessment and coping strategies in difficult life situations]: kand.

- psikhol. nauk: 19.00.01 / Moskovskiy gosudarstvennyy universitet im. M.V. Lomonosova. Moskva [in Russian].
- Bityutskaya, Ye.V. (2013). Kognitivnoye otsenivaniye trudnoy zhiznennoy situatsii s pozitsiy deyatelnostnogo podkhoda A.N. Leont'yeva [Cognitive assessment of a difficult life situation from the standpoint of the activity approach A.N. Leontyev]. *Vestnik Moskovskogo universiteta – Moscow University Bulletin. Seriya 14. Psikhologiya* [in Russian].
- Bumagin, R.Ye. (2004). Metodologiya izucheniya genderno-yazykovykh zavisimostey v sotsiologii [Methodology for studying gender and language dependencies in sociology]: kand. sotsiol. nauk: 22.00.01 / Institut sotsiologii RAN. Moskva [in Russian].
- Varlashkina, Ye.A. & Dementiy, L.I. (2010). Perfeksionizm kak lichnostnaya determinanta otnosheniya k vneshnosti [Perfectionism as a personal determinant of attitudes towards appearance]. *Psikhologicheskyy vestnik Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta – Psychological Bulletin of the Ural State University*, 9, 5–15. Yekaterinburg [in Russian].
- Vasil'yev, Ya.V. (2007). Futurreal'naya psikhologiya lichnosti [Futurreal psychology of personality]: monografiya. Nikolayev: Izdatel'stvo «Ilion» [in Russian].
- Handzilevs'ka, H.B. (2018). Psikhologiya zhytlyevykh stsenariyiv u akmeperiodi ukrayin's'kykh emigrantiv [Psychology of life scenarios in the acmeperiod of Ukrainian emigrants]: d-ra psikhol. nauk: 19.00.07 / Natsional'nyy universytet «Ostroz'ka akademiya». Ostroh [in Ukrainian].
- Gatina, L.I. (2005). Upravlencheskoye liderstvo zhenshechin v biznese: gendernyye osobennosti: na materialakh Tatarstana [Managerial leadership of women in business: gender characteristics: on the materials of Tatarstan]: kand. sotsiol. nauk: 22.00.08 / Kazanskiy gosudarstvennyy tekhnologicheskyy universitet. Kazan' [in Russian].
- Hovorun, T.V. & Kikinezhdi, O.M. (2003). Henderna ideolohiya u navchal'no-vykhovnomu protsesi [Gender ideology in the educational process]. *Osvita i upravlinnya – Education and management*, 6, 56–68 [in Ukrainian].
- Hovorun, T.V. & Kikinezhdi, O.M. (2004). Henderna psikhologiya [Gender psychology]: navchal'nyy posibnyk. Kyiv: Vydav. tsentr «Akademiya» [in Ukrainian].
- Gornostay, P.P. (2007). Lichnost' i rol': Rolevoy podkhod v sotsial'noy psikhologii lichnosti. Kiyev: Interpress LTD [in Russian].
- Gracheva, I.I. (2006). Adaptatsiya metodiki «Mnogomernaya shkala perfeksionizma» P. KH'yuita i G. Fletta [Adaptation of the methodology "Multidimensional scale of perfectionism" by P. Hewitt and G. Flett]. *Psikhologicheskyy zhurnal – Psychological journal*, 6, 73–89 [in Russian].
- Hulyas, I.A. (2020). Aksiopsykholohichne proyektuvannya zhytlyevykh dosyahnen' osobystosti [Axiopsychological design of life achievements of the personality]: monografiya. Kyiv: «Vydavnytstvo Lyudmyla» [in Ukrainian].
- Zanyuk, S.S. (2002). Psikhologiya motyvatsiyi [Psychology of motivation]: navch. posibnyk. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
- Il'in, Ye.P. (2010). Pol i gender [Gender and gender]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Karpenko, Z. (2018). Aksiolohichna psikhologiya osobystosti [Axiological psychology of personality]: monografiya. 2-he vyd., pererob., dopovn. Ivano-Frankiv's'k: DVNZ «Prykarpat's'kyy natsional'nyy universytet imeni Vasylya Stefanyka» [in Ukrainian].
- Karpenko, Z.S. & Hulyas, I.A. (2020). Aksiopsykholohichne proektuvannya zhytlyevykh osobystosti: vid obgruntuvannya do diahnozyky [Axiopsychological design of personality realization: from substantiation to diagnostics]. *Aktual'ni pytannya teorii ta praktyky psikhologo-pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv – Current issues of theory and practice of psychological and pedagogical training of future professionals: tezy dopovidey VIII Vseukrayin's'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, (Khmel'nyts'kyy, 9–10 kvitnya 2020). Khmel'nyts'kyy*. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/8930/1/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%209-10.04.2020.pdf> [in Ukrainian].
- Klymyshyn, O.I. (2010). Psikhologiya dukhovnosti osobystosti: khrystyans'ko-orientovanyy pidkhid [Psychology of personality spirituality: a Christian-oriented approach]: monografiya. Ivano-Frankiv's'k: Hostynets' [in Ukrainian].
- Klymchuk, V. (2015). Motyvatsiyyny dyskurs osobystosti: na shlyakhu do sotsial'noy psikhologiyi motyvatsiyi [Motivational discourse of personality: on the way to social psychology of motivation]: monografiya. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Kon, I.S. (2004). Pol i gender. Zаметki o terminakh [Gender and gender. Notes on terms]. *Andrologiya i genital'naya khirurgiya – Andrology and genital surgery*, 1–2, 31–35 [in Russian].
- Kon, I.S. (1981). Psikhologiya polorolevykh razlichiy [Psychology of gender-role differences]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*, 2, 47–57 [in Russian].
- Konopkin, O.A. (2011). Psikhologicheskyye mekhanizmy regulyatsii deyatelnosti [Psychological mechanisms of activity regulation]. Moskva: Lenand [in Russian].
- Kocharyan, A.S. (1996). Lichnost' i polovaya rol' (simptomokompleks maskulinnosti/femininnosti v norme i patologii) [Personality and gender role (symptom complex of masculinity / femininity in health and disease)]. Khar'kov: Osnova [in Russian].
- Leont'yev, D.A. (2010). Psikhologicheskyye resursy preodoleniya stressovykh situatsiy: k utochneniyu bazovykh konstruktov [Psychological resources for overcoming stressful situations: to clarify the basic constructs]. *Psikhologiya sovladayushchego povedeniya – The psychology of coping behavior: Materialy*

- vtoroy Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Kostroma, 23 –25 sent. 2010). Kostroma [in Russian].
- Maddi, S. (2005). Smysloobrazovaniye v protsessakh prinyatiya resheniya [Meaning formation in decision-making processes]. *Psikhologicheskiy zhurnal – Psychological journal*, 6, 87–101 [in Russian].
- Mokhova, V.O. (2016). Osnovnyye predposylki formirovaniya psikhologii pola i gendernoy problematiki [The main prerequisites for the formation of the psychology of sex and gender]: kand. psikhol. nauk: 19.00.01 / Nizhegorodskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet imeni Koz'my Minina. Moskva [in Russian].
- Petrushikhina, Ye.B. (2003). Izucheniye gendernykh razlichiy v postroyenii imidzha rukovoditelya [Study of gender differences in building the image of a leader]. *Praktikum po gendernoy psikhologii – Workshop on Gender Psychology*. Ed. I.S. Klecina. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Radchuk, H.K. (2011). Psykholohiya aksiogenezu osobystosti u konteksti vyshchoyi profesiynoyi osvity [Psychology of axiogenesis of personality in the context of higher professional education]: avtoref. dys. ... d-ra psikhol. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Rubinshteyn, S.L. (1999). Osnovy obshchey psikhologii [Fundamentals of General Psychology]. 2-ye izd. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Rubinshteyn, S.L. (2000). Osnovy obshchey psikhologii [Fundamentals of General Psychology]: 3-ye izd. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Semylit, M.V. (2019). Sotsial'no-psykholohichni zasady proektuvannya zhyttyevoho shlyakhu osobystosti [Socio-psychological principles of designing the life path of the individual]: d-ra psikhol. nauk: 19.00.05 / Instytut sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi NAPN Ukrayiny. Kyiv [in Ukrainian].
- Sukhareva, N.F. (2006). Gendernyye osobennosti proyavleniya agressii uchashchimisya mladshego shkol'nogo i podrostkovogo vozrasta [Gender characteristics of the manifestation of aggression by students of primary school and adolescence]: dis. ... kand. psikhol. nauk. Moskva [in Russian].
- Tytarenko, T.M. (2003). Zhyttyevyy svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [The life world of the individual: within and outside of everyday life]. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
- Tytarenko, T.M. (2009). Suchasna psykholohiya osobystosti [Modern psychology of personality]. Kyiv: Marych [in Ukrainian].
- Tytarenko, T.M., Lebedyn's'ka, I.V., Alikina, N.V. ta in. (2007). Zhyttyevi domahannya osobystosti [Life claims of personality]: kolektyvna monohrafiya. Kyiv: «Pedahohichna dumka» [in Ukrainian].
- Turban, V.V. (2018). Sotsial'no-psykholohichni osoblyvosti samoobmezhennya osobystosti v umovakh profesiynoyi kryzy [Socio-psychological features of self-limitation of the individual in a professional crisis]: kand. psikhol. nauk: 19.00.05 / Skhid-
- noukrayins'kyi natsional'nyi universytet imeni Volodymyra Dalya. Syevyerodonets'k [in Ukrainian].
- Favorova, K.M. (2016). Osoblyvosti partners'kykh stosunkiv u zhinok iz riznoyu statevorol'ovoyu strukturoyu osobystosti [Features of partnerships in women with different gender role structure of the personality]: kand. psikhol. nauk: 19.00.01 / Kharkivs'kyi natsional'nyi universytet imeni V.N. Karazina. Kharkiv [in Ukrainian].
- Fomicheva, N.S. (2007). Gendernaya spetsyfika vospriyatiya zhenskogo politicheskogo liderstva [Gender Specifics of Perception of Women's Political Leadership]: kand. psikhol. nauk: 19.00.05 / Gosudarstvennyy universitet upravleniya. Moskva [in Russian].
- Furman, A.A. (2017). Psykholohiya smyslozhyt'yevoho rozvytku osobystosti [Psychology of meaningful life development of personality]: monohrafiya. Ternopil': TNEU [in Ukrainian].
- Chepurna, H.L. (2013). Sotsial'no-psykholohichni osoblyvosti perfektsionizmu molodi [Socio-psychological features of youth perfectionism]: kand. psikhol. nauk: 19.00.05 / Chernihivs'kyi natsional'nyi pedahohichnyy universytet imeni T.H. Shevchenka. Chernihiv [in Ukrainian].
- Bandura, A. (1997). Self-Efficacy. The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman [English].
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). Stress, appraisal and coping. New York: Springer publishing Company [English].

Inesa Hulias

Doctor of Psychological Science, Assistant Professor of the Department of Psychology of Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi (Ukraine)

Гуляс Инесса Антоновна

Доктор психологических наук, доцент кафедры психологии, Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, г. Черновцы (Украина)

GENDER DIFFERENCES IN AXIOPSYCHOLOGICAL DESIGN OF PERSONAL LIFE ACHIEVEMENTS

ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ АКСИОПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЖИЗНЕННЫХ ДОСТИЖЕНИЙ ЛИЧНОСТИ

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the factors of the axio-psychological design of the life achievements of the individual and to the identification of gender differences in this phenomenon. According to the results of the factor analysis, the determining features of the axio-psychological design of the life achievements of the individual in the period of early adulthood of the female gender were determined, represented by the following integral psychological characteristics - 10 factors: disposition of self-efficacy, disposition of perfectionism, attribution of responsibility, overcoming obstacles, use of unproductive coping, "futile efforts", combination of androgyny with femininity, benevolence, desire for success, lack of adequate mental age assessment. Instead, representatives of the male gender of early adulthood are distinguished by the following integral psychological characteristics - 10 factors: traits of the male gender in achieving success, overcoming obstacles, helplessness, lack of externally regulated perfectionism, failure, lack of independence as a lack of result, understanding of the situation, reward for what has been achieved, duality of externally regulated perfectionism, affective-conative complex. Gender-based differences between the factors of axio-psychological projection in early adulthood have been revealed: in women, this process is motivated by the disposition of self-efficacy and perfectionist guidelines, and in men by masculinity traits and the desire to overcome obstacles.

Key words: gender, axio-psychological design, life achievement, personality, factor analysis.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию факторов аксиопсихологического проектирования жизненных достижений личности и выявлению гендерных различий указанного феномена. По результатам факторного анализа установлены детерминантные особенности аксиопсихологического проектирования жизненных достижений личности периода ранней взрослости женского пола, представленные следующими интегральными психологическими характеристиками – 10 факторами: диспозиция самооффективности, диспозиция перфекционизма, атрибуция ответственности, «преодоление препятствий», использование сочетание андрогинности с феминностью, благотворительность, стремление к успеху, отсутствие адекватной психовозрастной оценки. Представители мужского пола ранней взрослости отличают следующие интегральные психологические характеристики – 10 факторов: черты мужского гендера в достижении успеха, преодоление препятствий, беспомощность, отсутствие экстерналино регулируемого перфекционизма, неуспех, несамостоятельность как отсутствие результата, понимание ситуации, вознаграждение, аффективно-конативный комплекс. Выявлены гендерно обусловленные различия между факторами аксиопсихологического проектирования у ранней взрослости: у женщин этот процесс побуждается диспозицией самооффективности и перфекционистскими установками, а у мужчин – чертами маскулинности и стремлением к преодолению препятствий.

Ключевые слова: гендер, аксиопсихологическое проектирование, жизненное достижение, личность, факторный анализ.

How to cite (як цитувати):

HULIAS, I. (2022). GENDER DIFFERENCES IN AXIOPSYCHOLOGICAL DESIGN OF PERSONAL LIFE ACHIEVEMENTS. PSYCHOLOGICAL JOURNAL, 8(1), 32-48. [HTTPS://DOI.ORG/10.31108/1.2022.8.1.3](https://doi.org/10.31108/1.2022.8.1.3) [IN UKRAINIAN]

Дата отримання статті: 11.05.2021

Дата рекомендації до друку: 15.12.2021

Дата оприлюднення: 30.01.2022